

РАЊИВОСТ, ОТПОР И СМИСАО – REWIND!

(Владан Матијевић: *Ван контроле*, Лагуна, Београд, 2021)

Можда се може посматрати као куриозитет или књижевна тривија, али наративни поступак Матијевићевог романа *Ван контроле* у потпуности коинцидира са стварањем самог романа који је последњи публикован Матијевићев роман, а који је, занимљиво, написан први. Наиме, ово Матијевићево прво прозно дело најпре је објављено 1995. године, да би се писац роману враћао и у више наврата поправљао рукопис. Прва верзија романа објављена је и 2005. године, да би освежен и дотеран, рукопис опет био публикован 2013. године. Иако ово дело у свим верзијама почиње насловом ДИ ЕНД, тек у „Лагунином“ издању из 2021. године аутор обећава да издавањем коначне верзије престаје важење претходних. Матијевићев први написани и последњи објављени роман носи исти онај сугестивни језик и приповедачки шарм других његових остварења. Као први, он успешно најављује несумњив књижевни таленат, а као последњи, оправдава сва књижевна признања којима је Матијевић овенчан и с правом га сврстава у групу најзначајнијих српских писаца данашњице.

Наративни поступак овог романа базира се на ретроспективном приповедању главног јунака који своју занимљиву причу исписује од последица ка узроцима, налазећи за то оправдање у томе што му је очух у детињству стално облачио мајице преврнуте. Принцип посматрања ствари УНАЗАД је заправо „квака 22“ овог романа који имплицира да парадоксална ситуација у којој се налази главни јунак јесте само безизлазно, бесмислено живљење из ког настаје, или којем претходи неки нови бесмисао. Образац „све уназад“ педантно је примењен и у другим сегментима овог дела, па је чак и списак придева којим главни јунак описује потенцијалну жену свог друга исписан азбучним редоследом УНАЗАД (од шицкаста до амбициозна). Овакав наративни поступак отвара причу у цикличним круговима, остављајући читаоцу горак утисак да се све морало тако одиграти, те тако „наopak“ наративни ток актуелизује личну интроспекцију протагонисте у једном изгубљеном микросвету којем он, не својом вољом, у потпуности припада.

Роман тематизује егзистенцијалну и духовну прекарност једног друштва, конструишући социјалне мушко-женске односе сагледане кроз призму младог Арнолда Кригера, студента, писца, супруга и родитеља. Овај дистопијски роман слика первертираност једног друштвеног система који не показује жељу да се промени, нити ко ту промену има да понесе; млади се бесомучно опијају и препуштају сексуалним односима лишеним сваке интимности. Њихова стална потрага за алкохолом и сексом не завршава као приказ идеализације младеначке разуданости нити проналази жељено уточиште. Напротив, њихова опијеност доводи до повраћања, а непромишљено

интимизирање до самоубилачких чинова. Друштвене и личне норме су изгубљене, а насилна стварност се дојми као једина могућа. Накарадно система очигледна је на сваком кораку: малограђанска радозналост читава се у повећању посета фудбалским утакмицама на којима игра силована фудбалерка Ева, а главни јунак постаје популаран у затвору због погрешне каталогизације његовог „случаја“, стално налазећи оправдање за друштвене и личне ненормалности („Сви смо ми помало чудни, изопачени, перверзни“). Таблоидизација друштва је нужност, а алтернатива хаотичним и бесмисленим односима унутар овог социјума је неостварива.

Банализација љубавних односа огледа се у шкртим, површним дијалозима младих људи („Хајде полно да општимо. Хајде“, или: „То је било боље него да је тражила да наш однос прерасте у озбиљну везу“), а врхунац удварања дат је у најавима деструктивног понашања које у очима младих мушкараца изгледа као врхунски љубавни завет: „Кажи ми нешто лепо – због тебе бих убио мајку и оца.“ Критика друштвених односа присутна је и кроз Арнолдово ругање пријатељу који жели да нађе девојку која ће га подржавати, с којом ће разговарати и којој може да верује – „Такву девојку нисам познавао, нити чуо да постоји.“ Не само да је превазиђена брачна заједница, већ и љубавна.

Роман *Ван контроле* отворено критикује мизогино посматрање жена из перспективе маскулинитета. Односи у којима је насиље према женама оправдано због њихових ставова или боје косе сликају назадно друштво у којем се легитимизује насиље над партнером. Писац се успешно поиграва са родним клишеима („Гертруда није била као друге. Била је гора“) и подсећа читаоца на стереотипе по којима жене траже новац за храну и шминку, и желе да „промене“ мушкарца који, између осталог, мора почети да се купа и престати да лђује по улици. Роман тематизује не само подређеност жене у оквиру мушког дискурса, већ пружа и генерацијску критику очинства и опште саможивости младих људи. Главни јунак, поред свакодневног перципирања жена као искључиво мање или више пожељних сексуалних објеката, прави отклон од очинства и, демонстрирајући своју бахатост, „схвата да је отац“ тек кад види супругу са дететом у наручју. У оквиру таквог накарадног односа неумитан је биолошки детерминизам – извесно је да ће Арнолдова генерација подићи ново покољење губитника, уз предикцију да ће деца наследити затечени вредносни систем који ће касније пригрлити као свој.

Посрнуло друштво присутна је и кроз мучне призоре неуређености свакодневног живота у којем као губитници или жртве завршавају Арнолдови пријатељи. Тако Рајнер, по свему изузетан студент, бива одбијен за посао у фабрици сијалица јер је „директор примио девојку са великим грудима“. У таквом систему вредности не може се избећи ни политиканство партијских посленика чије заблуде плаћају и људи и природа; плакати су излепљени „по стаблима дрвећа, саобраћајним знацима, чак и по леђима паса луталица и по стомацима речних риба“. Слике лоших радних услова у фабрикама, корумпираног друштвеног система и поквареност њених грађана призори су друштва које сматра да не треба да преиспита своје назоре, иако дубоко регресира.

Матијевићеве романе одликује специфичан хумор. Он се и овде појављује на најмање очекиваним местима и обогаћује искуство читања дајући наративу горко-слатку мекоћу. Хумор који исијава из поступака јунака или њихових дијалога пружа читаоцу осећај да постоји и зрно наде, поред свеопштег мрачњаштва. Сам почетак романа у

којем Арнолд говори о свом детињству подсећа на најурнебесније одломке из тинејџ бестселера *Агријан Мол*, а атмосфера бесмисла и младеначких заблуда резонира утицима које проналазимо у *Ловцу у ражи*: „Милвала ме је по коси, рука јој је просто клизила. Вероватно ми је коса била масна.“ Коначно, вербално занемаривање теме друштвених односа међу половима и неразумевање њихове улоге често добија трагикомичан карактер, што роману даје посебну свежину.

Роман *Ван контроле* Владана Матијевића карактерише смештање теме друштвене изопачености у контекст њене одрживости и оправданости у савременом друштву. Главни јунак не препознаје девастираност заједнице у којој обитава, већ своје поступке доживљава као личну пустоловину, бoемштину или хир, стално фаворизујући своје погрешне одлуке, слеп за лични допринос који даје урушавању једног социјума. Такав свет је Арнолд затекао, иако му је бољи неопходан. Он је жртва отуђења којој недостају и рањивост и отпор да би његов живот добио некакав смисао. Да би прешао пут од антихероја до хероја, потребно је да „премота“. Уназад.